

The Importance of Innovative Pedagogical Technologies in Education of The Young Generation and Innovative Processes in Education

Ergasheva Gulchehra Rustamovna,
Toshkent viloyati CHirchiq davlat pedagogika
instituti mustaqil izlanuvchisi

Resume: The article is devoted to innovations in the upbringing of the younger generation and their role in the educational process. The main characteristics and concepts of innovation are given.

Key words: young generation, innovation, education, pedagogy, processes.

So'nggi yillarda pedagogika nazariyasiga boshqa sohalaridan bir qator yangi tushunchalar kirib keldi. Bu esa pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqada ekanligidan dalolat beradi. Tushunchalarning aksariyati texnika va iqtisod sohalaridan kirib kelgan bo'lib, aynan shu sohalar insoniyat fikrining rivojlanishiga asos bo'lmoqda.

Bugungi kunda ta'limning iqtisodiyligi va takomillashganligi, o'qituvchi va o'rgatuvchi texnika va texnologiyalar, ta'lim iqtisodi, o'qitishni kompyuterlashtirish haqida turli-tuman fikrlar bildirilmoqda.

“Innovasiya – yangilik” so'zining qachon paydo bo'lganligi aniq bo'lmasada, bu tushuncha umumiy fanlarga, tabiiy fanlardan kirib kelganligi haqida fikrlar mavjud. Bunday yangiliklarning aksariyati qishloq ho'jaligi, ishlab chiqarish va tibbiyot sohalarida joriy etilardi. Pedagogik termin sifatida esa innovasiya tushunchasi, yangi tushunchalardan biri bo'lib, unga turli ta'riflar va fikrlar bildirilmoqda.

Innovasiya jamiyat paydo bo'lishidan boshlab o'zgarib kelmoqda. Ba'zi pedagoglar innovasiya so'zini tor ma'noda ta'limni takomillashtirish, zamonaviylashtirish desa, boshqalari unga kengroq tushuncha bermoqda. Ta'lim sohasidagi ayrim yangi tushunchalarni, islohot, o'qitishni zamonaviylashtirish, takomillashtirish, optimallashtirish kabilar bilan almashtirmoqdalar.

Innovasiyaga – yangilikka pedagogik tushuncha sifatida berilgan ta'riflarga to'xtalamiz.

Fransuz olimi E.Bransuik pedagogik yangilikning uch turini ko'rsatadi:

1. yangilik sifatida butunlay yangi, ilgari mavjud bo'lmagan g'oya va harakatlar yuzaga keladi.;

2. ko'pchilik yangiliklar ma'lum bir vaqtda, ma'lum bir muhitda g'oya va harakatlarni moslashtirishni, kengaytirishni yoki o'zgartirishni talab etadi;

3. pedagogik yangiliklar vaziyatga qarab sodir bo'ladi. Bu yangiliklar o'zgaruvchan talablar orqali qayta qo'yilgan maqsad asosida ilgari mavjud harakatlarni jonlantiradi va g'oyalarning samaradorligi ta'minlaydi.

Amerikalik Bil va Bolenlar pedagogik yangiliklarni faqatgina “materialdagi o'zgarishlarni o'z ichiga olgan yangilik emas, balki qarashlar va qo'llanishdagi kompleks yangilik” sifatida ta'riflaydilar. Bunda o'zgarishlar va kompleks o'zgarishlarga ta'rif berilgan.

Nayxof yangiliklarni jarayon sifatida ta'riflab: “Bu jarayon qandaydir g'oyadan boshlanadi va uning o'zgarishiga ta'sir qiladi, istemolchilarning qabul qilishi yoki inkor qilishi bilan yakunlanadi”, deb e'tirof etadi.

Marklund yangilik va o'zgarishlar orasidagi farq haqida quyidagicha tushuncha beradi: “Yangilik tushunchasi maktabda va ta'lim jarayonida o'zgarish so'zi bilan o'xshash holda qo'llaniladi. Agar bu o'zgarish maktab tizimini qamrab olsa, uni islohot deb qabul qilinadi. Ammo har qanday o'zgarishni ham yangilik deb qabul qilib bo'lmaydi. Yangilik oldindan qo'yilgan

maqsadga erishishni ta'minlashi lozim. Yangilik har doim bir yoki bir necha sifatli mezonlarni hosil qiladi”.

Umumiy ensiklopediyada yangilik tushunchasi “yangi, yangilanish, yangilik – texnik va texnologik kashfiyotlar va yutuqlarning amaliyotga joriy etilishi” sifatida ta'riflanadi.

Maxsus va pedagogik adabiyotlarda innovasiya ushbu muammo bilan shug'ullanuvchi mualliflar tomonidan turlicha ta'riflanadi.

O'zbekistonlik olim pedagogika fanlari doktori, professor N.N.Azizxo'jaeva innovasiya so'ziga ta'rif berib quyidagilarni e'tirof etadi : “Innovasiya” (inglizcha innovation) – yangilik kiritish, yangilikdir.

Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o'zaro ta'sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

O'zbekiston milliy ensiklopediyasida innovasiya so'zi quyidagicha izohlanadi: “innovasiya – inglizcha innovationas – kiritilgan yangilik, ixtiro bo'lib, ilmiy-texnika yutuqlari va ilg'or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya, boshqarish va mahoratni tashkil etish kabi sohalardagi yangiliklar, faoliyat doiralarida qo'llanilishi” deb ko'rsatilgan.

“Innovation texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yanligilik va o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi”.

Yangilik va o'zgarishlar haqida ba'zilar yangilikni, boshqalar son jihatdan o'zgarishni, uchinchi toifa insonlar sifatning o'zgarishi, deb ta'riflaydilar.

Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar davrida jamiyat hayotiga yangiliklarning kirib kelishi, inson mehnatining ham takomillashishi, qulaylikka ega bo'lishini ta'minlab beradi. Shuningdek, yangilikka bo'lgan ehtiyoj ta'lim sohasida ham bir qator o'zgarishlar bo'lishini taqozo etmoqda.

O'quv yurtiga talaba yoki o'quvchi bilim olish uchun keladi, o'qituvchi esa talabaga bilim berishdan tashqari, unga bilim berishning eng qulay, samarali yo'llarini izlab, ta'lim jarayonini tashkil etadi. Pedagoglarning muvaffaqiyatli ishlashlari, o'quvchilarga ta'lim berishlari uchun ta'lim jarayoniga yangiliklarni tadbiq etishni bilishlari shart. Mana shunga ko'ra innovasiya – yangilik atamasi ko'pchilikning e'tiborini tortdi. Endi esa innovasiyani ta'lim-tarbiya ishida to'liq va aniq qo'llash uchun uning mazmun, mohiyatini tushunib etish lozim. Bu bir qadar vaqt talab qiladi.

Maktab o'quvchilari o'zlarini shaxs sifatida namoyon etishga intiladilar. Buning uchun xilma-xil faoliyat turlarini egallashga kirishadilar. Ta'lim jarayonida o'qituvchilar ham o'quvchining barcha imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga harakat qilishlari muhim ahamiyatga ega.

Innovasiya orqali o'qitish jarayoni o'qituvchi va o'quvchining o'zaro munosabatlarini optimallashtiradi. Bunda har ikkala shaxs ham faol ishtirokchiga aylanishi ko'zda tutiladi. Ta'lim jarayonining samaradorligi esa ushbu o'zaro munosabatlarning qanday bo'lishiga bog'liq, albatta.

Ta'lim jarayoni innovasiya orqali yuksak saviyada tashkil etilsa bo'lajak mutaxassislarda intellektual faollik namoyon bo'ladi. Intellektual faollik esa bo'lajak mutaxassisning har tomonlama tayyorgarlik ko'rishiga, bo'lajak faoliyatning ustasi bo'lib etishishiga yordam beradi. Intellekt (latincha intellectus – ya'ni aql, idrok, zehn) degan ma'noni anglatadi. Bu degani kishining bilish faoliyati, tor ma'noda tafakkuri, fikr yuritish jarayonini shakllantirish demakdir.

Zamonaviy pedagogikaning vazifasi o'quvchilar inteltual faolligini oshirishda ta'lim jarayoniga yangiliklarni qo'llashni talab etmoqda. Chunki bugungi kunda ta'lim jarayonida yangiliklarni joriy etish yaxshi samara bermoqda. Shuning uchun ta'lim jarayonida qo'llaniladigan yangilikni tasniflash (klassifikasiyalash) zarur.

Talim sohasidagi yangiliklar, ta'limga yangilik va o'zgartirish kiritish, mavjudlarini yaxshilash va takomillashtirishni taqozo etadi. Shuning uchun har doim ham ta'lim jarayonida qandaydir o'zgarishlar sodir bo'ladi.

Xozirgi davrni jamiyatning barcha sohalari kabi ta'lim sohasida ham katta va tezkor o'zgarishlar davri deb atash mumkin. Yangiliklarning turli ko'rinishlari mavjud. Yangiliklarning turlari asosan metodologik sabablarga ko'ra ajratiladi.

Ta'lim sohalari bir-biri bilan shu darajada uzviy bog'liqlik, bir sohadagi yangiliklar, istalgan boshqa sohada yangiliklarni vujudga keltiradi. Shuning uchun ta'limning ayrim komponentlarida yangiliklarning joriy etilishi, qo'llangan yangiliklarning umumiy samaradorligini aniqlashni talab etadi.

Ta'lim jarayoni yangiliklarini klassifikatsiyalashda (tasniflash) innovatsiya inson faoliyatining muhim ko'rinishlaridan biri ekanligini hisobga olish lozim. Bu faoliyat jiddiy chegaralar va bo'linishlardan holi. Yangilikka ta'lim jarayonining hamma tushunchalari va aspektlarini kiritish va ularni bir tushunchaga mujassamlashtirish qiyin. Yangilik ta'lim mazmunini tashkil qilish jarayonida uning metodologiya va texnologiyasiga ta'sir qiladi. Lekin shunday bo'lsada ta'lim jarayonida qo'llaniladigan yangilikni tasniflash zarur.

Bizning fikrimizcha birinchi asosiy mezon bu yangilikning qanday muhitda joriy qilishga bog'liq. Ikkinchi mezon yangilikni qo'llashning yo'llari, uchinchi yangilik joriy qilish tadbirlarining kengligi va chuqurligi, to'rtinchi mezon – yangilikning vujudga kelishiga sabab bo'lgan asos.

Ta'limning qaysi sohasiga yangiliklarning kiritilishi va qo'llanilishiga qarab, birinchi mezonga quyidagi yangiliklarni kiritish mumkin: 1) ta'lim mazmunida, 2) texnologiyasida, 3) tashkil qilishda, 4) boshqarish tizimida. Yangiliklarni joriy qilishning yo'llaridan qat'iy nazar ularni quyidagilarga ajratish mumkin:

a) tizimli, rejali, oldindan o'ylangan;

b) kutilmagan, o'z-o'zidan paydo bo'lgan, to'satdan paydo bo'lgan. Yangiliklarni joriy qilish tadbirlarining kengligi va chuqurligidan qat'iy nazar ularning quyidagi turlarini sanab o'tish mumkin:

a) ommaviy, katta, global, tizimli, keskin, asosli, muhim, jiddiy, chuqur va boshqalar;

b) qisman, kichik, mayda.

Yangilikning paydo bo'lish xususiyatiga qarab ularni quyidagicha birlashtirish mumkin: a) tashqi va b) ichki.

Yuqorida ko'rsatilgan xususiyatlar ta'lim oluvchi manfaatdorligining yuksak darajasini belgilaydi, natijada ta'lim jarayonining samaradorligi ortadi.

Yangiliklarni joriy qilish asosida ta'lim berish quyidagi holatlarda yuqori samara beradi:

1) shaxsiy qiziqtiruvchi omillarga asoslangan bo'lganda. Talabalar o'quv jarayoni uchun mas'uliyatli bo'ladilar, chunki ular o'z ehtiyojlarini yaxshi biladilar.

2) birinchi navbatdagi ehtiyojlarga javob berganda. Ta'lim talabalarining birinchi navbatdagi ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda o'qishga intilish yuqori darajada bo'ladi.

3) o'quvchilarning jalb etilishini ta'minlanganda.

O'quv jarayonida sustkashlik bilan emas faol ishtirok etish.

4) mustaqil fikrga asoslanganda.

O'quv jarayoni mustaqil fikrga asoslanganda, u eng katta samara keltiradi; talabalar bir-birlaridan o'rganadilar.

5) *teskari aloqani ta'minlaganda.*

Samarali bilim berilishi uchun yo'naltiruvchi va qo'llab quvvatlovchi teskari aloqa mavjud bo'lishi talab etiladi.

7) *o'rganuvchilarga nisbatan hurmat namoyish etilganda.*

Murabbiy hamda o'quvchi o'rtasida o'zaro hurmat va ishonch mavjud bo'lishi o'quv jarayoniga yordam beradi.

8) *do'stona muhit yaratilganda.*

Do'stona kayfiyatda bo'lgan talaba cho'chib o'tirgan, hayajonlanayotgan, badjahl talabaga nisbatan materialni ancha osonroq o'zlashtirib oladi.

9) *qulay vaziyat sodir bo'lganda.*

Talabada o'zlashtirishga nisbatan motiv hosil bo'lsa, o'quv materialini tez va oson o'zlashtiradi

Ta'lim jarayoniga yangiliklarni joriy qilishda talabalarda motiv komponenti hosil qilish muhim ahamiyatga ega.

Motivlarni hosil qilishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- Berilgan bilim va ko'nikmalarning zarurligini tushuntirish;
- Shaxsiy mas'uliyat hissini yaratish;
- Jarayon vaqtida ishtirokchilarning qiziqishini uyg'otish va saqlab turish;
- Orttirilgan bilimlardan hayotda qanday foydalanish mumkinligini tushuntirish;
- Ma'qullash, e'tirof etish, rag'batlantirish;
- Sog'lom raqobat;
- Olingan bilimlardan kelajakda talabalar qanday muvaffaqiyatlar qozonishilari mumkinligi haqida muloqot qilishga imkon berish;
- Tanlash imkoniyatini yaratish.

Shuni ta'kidlash lozimki motivlar hosil bo'lishi uchun talabalarda ehtiyoj tug'ilishi lozim. Ehtiyojlarni e'tiborga olishda quyidagi imkoniyatlar yaratilishi kerak:

Adabiyotlar Ro'yxati:

1. *O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni.* – T.: 1997
2. *O'zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi.* – T.: 1997
3. *Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya. Pedagogik mahorat.* – T.: “O'qituvchi”, 2003
4. *Voinova M.G. Pedagogicheskie texnologii i pedagogicheskoe masterstvo (v prep. yurid.dissiplin) – Tashkent, “Iqtisod-moliya”, 2006*
5. *Aleshina G.P. O vejlivosti, takte i delikatnosti.* - L., 1990